

Ewa Passella

Akademia Ekonomiczna we Wrocławiu

ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ EKONOMICZNY W ROZWOJU REGIONÓW

Obecnie zrównoważony rozwój ekonomiczny jest podstawą w procesie rozwoju miast, regionów i gospodarek krajowych. Wpływa on na podwyższanie poziomu i jakości życia oraz ma lepsze funkcjonowanie przedsiębiorstw i instytucji. Dlatego ważne jest, aby instytucje odpowiedzialne za rozwój miast i regionów miały wiedzę o czynnikach oddziałujących na rozwój oraz wynikających stąd możliwościach podejmowania odpowiednich działań. W związku z tym od pewnego czasu prowadzone są badania, których celem jest identyfikacja współczesnych czynników rozwoju, co prowadzi do lepszego zrozumienia procesów dynamizujących wzrost. Ułatwia to prowadzenie polityki wzrostu zrównoważonego przez opracowywanie odpowiednich, w danym miejscu i czasie, strategii dla miast i regionów.

Wyniki analiz i badań przedstawiono m.in. w 1997 r. przez organizację miast europejskich EUROCITIES¹, gdzie zidentyfikowano podstawowe sektory wzrostu, takie jak np.: multimedia, technologie ochrony środowiska, otoczenie biznesu, kultura. Na podstawie badań stwierdzono, że w wyniku współdziałania w sieciach i klastrach rozwój ulega znacznemu przyspieszeniu.

Klasy to sieci składające się z niezależnych firm, instytucji tworzących i dostarczających wiedzę (jak np. uniwersytety, instytuty badawcze, firmy technologiczne), instytucji pośredniczących (np. świadczących usługi w zakresie łączenia technologii lub usługi konsultingowe) oraz klientów [Ormała 1999, s. 56-61].

W tradycyjnym ujęciu procesów innowacyjnych, czyli w ramach modelu liniowego, oddziaływanie na innowacyjność gospodarki polegało głównie na koncentrowaniu środków publicznych w celu finansowania badań podstawowych. Napę-

¹ EUROCITIES jest organizacją zrzeszającą 95 dużych miast europejskich. Co 2 lata odbywa się w Monachium spotkanie burmistrzów i przedstawicieli środowisk nauki, polityki i biznesu, na którym referowane są najważniejsze zagadnienia związane z funkcjonowaniem i rozwojem organizmów miejskich.

działo to cały proces, prowadząc w ostateczności do pojawienia się nowych rozwiązań innowacyjnych (model ten jest nazywany często modelem innowacji pchanych przez naukę, ang. *science push*).

Współczesne podejście do teorii innowacji uwzględnia zarówno złożoność i dynamikę procesów innowacyjnych, jak i istnienie licznych sprzężeń zwrotnych między poszczególnymi etapami procesu. Działalność innowacyjna postrzegana jest w kategoriach interakcji między zapotrzebowaniem i szansami stwarzanymi przez rynek z jednej strony, a istniejącą bazą naukowo-techniczną z drugiej. Kluczowymi czynnikami w tej sytuacji stają się siła i efektywność istniejących sprzężeń zwrotnych w dużej mierze opartych na przepływie informacji i wiedzy [Wojnicka i in. 2001, s. 7].

Zgodnie z tą teorią współdziałanie i wymiana wiedzy między przedsiębiorstwami, instytutami badawczymi, uniwersytetami i innymi instytucjami oraz pewne działania strategiczne w tym zakresie oraz współpraca między tymi aktorami są podstawą procesu innowacji². Innowacje oraz wzrost produktywności są dynamicznym procesem społecznym, którego rozwój przebiega najlepiej w sieci intensywnych interakcji między wiedzą producentów, zamawiających (pośredników) i używających (ostatecznych konsumentów).

Jak wspomniano, obecnie formą współpracy istotnie przyczyniającą się do rozwoju przedsiębiorczości i gospodarek są sieci innowacyjne, w których większość działań innowacyjnych angażuje wiele podmiotów. Zapewnienie powodzenia działań innowacyjnych czyni przedsiębiorstwa coraz bardziej uzależnionymi od wiedzy komplementarnej (uzupełniającej) oraz wiedzy praktycznej (*know-how*) w innych niż one same przedsiębiorstwach i instytucjach. Konkurencyjność firmy staje się uzależniona od jej zdolności do stosowania nowej wiedzy i technologii w produktach oraz w procesach technologicznych. Równolegle wzrasta stopień specjalizacji. Firmy opracowują strategie, aby sprostać wzrastającemu uzależnieniu od elementów swego środowiska, tworząc bardziej elastyczne struktury organizacyjne oraz łącząc różne ogniwa w łańcuchach produkcyjnych przez tzw. strategiczne koalicje, alianse, wspólne przedsięwzięcia i konsorcja. Podział pracy między komplementarnymi firmami oparty jest na strategicznym wyborze, jakiego muszą dokonywać firmy, między zachowaniem wiedzy dla siebie a dzieleniem się informacjami z podmiotami zewnętrznymi [Roelandt 1999, s. 9]. Głównym celem większości aliansów strategicznych jest zdobycie dostępu do nowej i komplementarnej wiedzy oraz przyspieszenie procesu uczenia się.

Aby dokonać analizy zmian przebiegających na początku XXI w., należy zaobserwować zmiany, jakie dokonywały się w minionych okresach. Spadek aktywności przemysłowej miał miejsce w wielu miastach europejskich w latach 70. i 80. XX w., jednak spadkowi temu towarzyszył wzrost aktywności w innych dziedzinach, takich jak np. bankowość, badania i rozwój (B+R), usługi okołobiznesowe.

² Proces innowacyjny oznacza pewien przyrost istniejącej wiedzy.

W związku z tym można dokonać próby identyfikacji kierunków rozwoju najaktywniejszych sektorów rozwoju miast. Badania przeprowadzone przez Europejski Komitet Rozwoju Gospodarczego i Regeneracji Miast w 24 miastach i w 16 krajach Europy (EDURC, 1997 r.) wykazały, że, jako najbardziej dynamizujące wzrost gospodarczy, najwyższe pozycje otrzymały sektory: technologia informacyjna, teleinformatyka, technologia ochrony środowiska, media, usługi medyczne, zdrowotne, socjalne, turystyka, biznes związany z kulturą, edukacja, usługi prywatne, chemia farmaceutyczna i biotechnologia [Sedler 1999, s. 4].

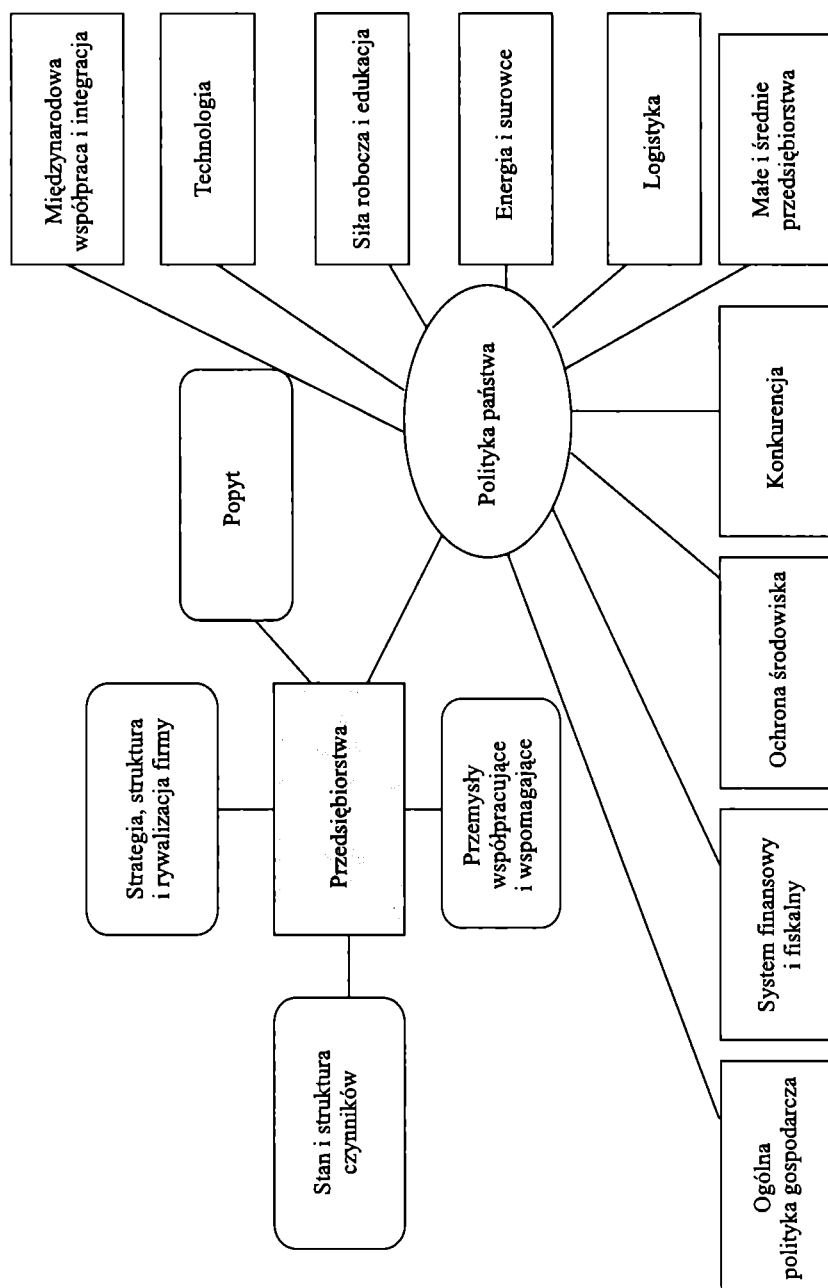
Naukowcy podkreślają wagę lokalnego charakteru innowacji, wskazując na zjawisko odradzania się regionów przemysłowych oraz historię sukcesów regionów zaawansowanej technologii takich, jak np. Dolina Krzemowa. Można tu dokonać rozróżnienia między autorami, którzy podkreślają rolę tworzenia sieci w określonym kontekście socjo-kulturalnym, określanym terminem „podłoża innowacji” [Camagni 1991, s. 125], a autorami, którzy przez rozwijanie koncepcji regionalnych systemów innowacyjnych przyjęli bardziej instytucjonalną perspektywę. W koncepcji podłoża innowacji rozwój lokalnego systemu innowacji możliwy jest dzięki kształtowaniu społecznej rutyny oraz współdziałaniu różnych podmiotów gospodarki regionalnej. Z kolei podejście instytucjonalne skupia się na rozwoju interakcji między specyficznymi, zorientowanymi technologicznie organizacjami a biznesem. Obie teorie łączy jednak nacisk na tworzenie sieci, realizacja wspólnych wizji oraz budowa zaufania. W praktyce gospodarczej oba podejścia uznawane są za komplementarne.

W wyniku ewolucji systemów ekonomicznych oraz prowadzenia polityki zmieniły się również warunki regionalnego kształtowania polityki przemysłowej. Przyjęcie, a następnie wdrożenie strategii rozwoju opartych na klastrach przez władze regionalne, może być ocenione jako próba wypełnienia luki powstałej na skutek stosowania strategii liberalnych typu „ręce z dala” (*hands-off*) na poziomie narodowym. Szczególnie dotyczy to Niemiec, Wielkiej Brytanii i USA.

Rysunek 1 przedstawia determinanty wzrostu konkurencyjności z zakresu polityki ekonomicznej i przemysłowej.

Niektóre z polityk, takie jak: gospodarcza, przemysłowa czy technologiczna, są częścią składową tzw. podstawowego modelu polityki państwa.

Wskazuje się tu na to, że treść wszystkich decyzji (oddziaływań) rządowych ma swoje odzwierciedlenie w konkurencyjności. Podstawowy model polityki pomaga w lepszym zrozumieniu mechanizmu, dzięki któremu przez pośrednie lub bezpośrednie decyzje wpływa się na poziom konkurencyjności przedsiębiorstw. Edukacja i polityka technologiczna tworzą wspólny obszar dla czynników będących głównym źródłem zrównoważonego, długookresowego wzrostu gospodarczego, a polityka konkurencji jest wykorzystana w celu stworzenia konkurencyjnego środowiska, w którym przedsiębiorstwa formułują swoje strategie rozwoju przez oddziaływanie na formy aktywności gospodarczej, współpracy w sieciach itp. Mimo to zauważa się, że zmniejszająca się rola bezpośredniego wsparcia przez

Rys. 1. Determinanty wzrostu konkurencyjności – uwarunkowania z zakresu polityki ekonomicznej i przemysłowej
 Źródło: [Hernesniemi, Lammi 1995].

rzeczy w polityce przemysłowej i technologicznej sugeruje, iż rządy mogą odgrywać jedynie rolę katalizatorów i pośredników przy wzmacnianiu tworzenia klastrów. Pojawienie się tej formy kooperacji wydaje się procesem indukowanym przez rynek, przy założeniu, że rząd będzie usuwał bariery utrudniające ich rozwój.

Zdolność przedsiębiorstw do wdrażania innowacji i postępu technologicznego, jak już wspomniano, zależy w dużej mierze od ich umiejętności w zdobywaniu wiedzy komplementarnej przez uczestnictwo w strategicznych sieciach produkcyjnych. Firmy wykazujące potrzebę i chęć innowacji muszą współdziałać i dokonywać wymiany wiedzy z klientami, wyspecjalizowanymi dostawcami maszyn, usług i informacji oraz kooperantami, a także z konkurentami. W związku z tym dopuszczalnymi działaniami władzy publicznej wszystkich szczebli w tworzeniu klastrów są:

1. Pobudzanie zmian naukowych między podmiotami w różnych klastrach i dostarczanie strategicznych informacji w celu zmniejszenia błędów informacyjnych występujących na rynku. Działania, jakie mogą być podejmowane przez rząd w tym obszarze, to przewidywania działalności technologicznej, które zasadniczo bazują na badaniach klastra, zakładaniu platform dyskusyjnych, zakładaniu stron w Internecie oraz foresighcie.

2. Stosowanie bezpośredniej interwencji – np. w popieraniu sfery B+R, co jest możliwe, gdy sektor prywatny nie może podjąć się wykonania niektórych zadań lub gdy występują duże korzyści społeczne z działalności rządu. Przykładami takiego podejścia są: tworzenie centrów doskonałości, programy transferu technologii w ścisłej współpracy z sektorem prywatnym w formie spółek publiczno-prywatnych lub wspieranie badań podstawowych w obszarze wzajemnych relacji klastrów jako otoczenia lub informacji technologicznej.

3. Działanie jako wymagający klient w obszarze potrzeb publicznych. W wielu dziedzinach gospodarki, jak np. edukacja, zdrowie, infrastruktura, energetyka, obrona narodowa, rząd jest głównym klientem dóbr i usług, w związku z tym może użyć swojej siły do promocji zachowań innowacyjnych i działalności klastrów. Dla władz publicznych oznacza to często nowe sposoby realizacji projektów.

4. Wzmacnianie współpracy między nauką a przemysłem – obszar, gdzie większość inicjatyw politycznych jest podejmowana przez wszystkie kraje OECD.

5. Zmniejszanie lub usuwanie barier legislacyjnych, które utrudniają kooperację lub działają jak bariery innowacji.

Jeżeli rządy działają jako pośrednicy i katalizatory, to istotne jest, aby sieci czy też platformy dyskusyjne odpowiadały prawdziwym potrzebom przedsiębiorstw, a rząd lub instytucje pośredniczące były dobrze poinformowane o specyficznych potrzebach klastrów. Polityka klastrów wzmacnia potrzebę horyzontalnego podejścia do tworzenia polityki. Klastry są celem dla rządów, które poprawiają skuteczność wydatkowania środków publicznych na sferę B+R i technologie, jako że powstanie klastra może zwiększyć skalę technologii w całej gospodarce.

Zadaniem rządu jest m.in. usuwanie niedoskonałości systemowych w narodowych systemach innowacyjnych. Do barier tych należą m.in. brak strategicznych informacji (na temat rozwoju rynku, potrzeb społecznych), wąskie gardła w dialogu i kooperacji między różnymi podmiotami. Zadania realizowane w tym zakresie obejmują:

- stworzenie stabilnego oraz przewidywalnego klimatu politycznego i gospodarczego;
- stworzenie sprzyjających warunków ramowych do wydajnego i dynamicznego funkcjonowania wolnych rynków oraz usuwanie barier, zakłóceń rynkowych;
- stymulowanie innowacyjnych interakcji i wymiany wiedzy w systemach innowacyjnych między różnymi podmiotami;
- dostarczanie informacji strategicznych;
- usuwanie niedopasowania w zakresie instytucji oraz braków organizacyjnych wewnątrz systemów innowacyjnych, takich jak niedopasowanie między publiczną infrastrukturą „wiedzy” a prywatnymi potrzebami rynku;
- usuwanie barier związanych z przepisami, które mogą hamować agregację klastrów i innowacji.

W większości krajów zmieniająca się rola rządów w kształtowaniu polityki przemysłowej i innowacji jest tożsama z zaniechaniem bezpośredniej interwencji na korzyść stymulacji pośredniej.

Zauważa się, że zarządzanie oparte na klastrach może odgrywać ważną rolę w rozwoju obszarów peryferyjnych. Koncepcja klastrów może być realizowana w celu zwiększenia potencjału absorpcyjnego gospodarki regionalnej oraz do stworzenia lepszych warunków współpracy „aktorów sceny lokalnej i regionalnej”. Z tej perspektywy polityka oparta na klastrach powinna tworzyć ramy organizacyjne, w których przez wzmocnienie połączeń lokalnego i regionalnego biznesu z ośrodkami centralnymi następuje stabilizacja działalności firm zarówno w obu obszarach, jak i w sieci globalnej [Young, Hood, Peters 1994, s. 660-663]. W wyniku powstałych więzi powinny powstawać powiązania rynkowe, np. w formie zamówień w skali lokalnej, oraz powinny również powstać nierynkowe układy wymiany informacji, które powodują uruchomienie mechanizmów wzajemnego uczenia się. Polityka klastrów, przez tworzenie pewnych struktur i poparcie dla przedsiębiorczości wzdłuż sektorowego i podażowego łańcucha, przyczynia się do podniesienia efektywności funkcjonowania poparcia biznesowego. Polityka ta, jak już wspomniano, często uwiadczenia niedopasowanie instytucjonalne wynikające z prowadzonej polityki państwa w zakresie popierania rozwoju.

Publiczne wydatki na B+R i edukację są jednym z najważniejszych kanałów, przez które sektor publiczny może wpływać na konkurencyjność krajową oraz na zrównoważony rozwój ekonomiczny. Biorąc pod uwagę zdolność różnych klastrów do tworzenia i dystrybucji wiedzy przez gospodarkę, należy stwierdzić, że wybór formy oddziaływania przez wydatki na B+R oraz edukację jest znaczący.

Literatura

- Camagni R., *Innovation Networks: Spatial Perspectives*, Belhaven Press, Londyn 1991.
- Herneniemi H., Lammi M., *Advantage Finland – The Future of Finnish Industries*, ETLA, The Finnish National Fund for Research Development, Helsinki Finland 1995.

- Ormalá E., *Managing National Innovation System*, Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD 1999.
- Roelandt T.J.A., *Cluster Analysis and Cluster – Based Policy Making in OECD Countries: an Introduction to the theme*, [w:] *Boosing Innovation. The Cluster Approach*, OECD Proceedings, Paryż 1999.
- Sedler B., *Analiza porównawcza czynników dynamizujących rozwój na przykładzie miast europejskich*, Fundacja Naukowo-Techniczna „Gdańsk”, Rzeszów, wrzesień 1999.
- Wojnicka E., Rot P., Tamowicz P., Brodzicki T., *Regionalny system innowacyjny w województwie pomorskim*, opracowanie wstępne, maszynopis, Gdańsk, marzec 2001.
- Young S., Hood N., Peters E., *Multinational Enterprises and Regional Economic Development*, „Regional Studies” 1994, nr 28(7).

SUSTAINABLE ECONOMIC DEVELOPMENT IN REGIONS DEVELOPMENT PROCESS

Summary

Public R+D expenditures are one of the most effective ways to support the competitiveness and sustainable development.